

Justitieutskottets betänkande

1979/80:2

med anledning av motion om forumreglerna vid viss skadeståndstalan

Motionen

I motionen 1978/79:1193 av Håkan Winberg (m) och Inger Lindquist (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär ändring av forumreglerna vid sådan typ av skadeståndstalan som angetts i motionen.

I motionen tar motionärerna upp reglerna i jordabalken och i miljöskyddslagen om talan om ersättning för skador på fastigheter genom grävning eller schaktning på intilliggande mark, t. ex. i samband med vägbyggen. Motionärerna pekar på att om sådan talan grundas på miljöskyddslagen skall väckas vid fastighetsdomstol, medan talan som grundas på jordabalken skall väckas vid allmän domstol. Reglerna härom är enligt motionärerna komplicerade och medför risk för rättsförluster eller onödiga rättegångskostnader för parterna. Motionärerna hänvisar till ett av högsta domstolen år 1978 meddelat beslut i ett mål där tingsrätten och hovrätten haft olika uppfattningar i frågan om talan bort väckas vid allmän domstol eller vid fastighetsdomstol (rättsfallet NJA 1978 s. 113).

Gällande rätt

Miljöskyddslagen

I 30 § miljöskyddslagen (1969:387) föreskrivs att den som orsakar olägenhet genom miljöfarlig verksamhet skall utge ersättning härför. Om olägenheten inte har orsakats genom försumlighet skall ersättning utgå endast om olägenheten är av någon betydelse och bara i den mån den inte skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena i orten eller till dess allmänna förekomst under jämförliga förhållanden. Skadeståndsansvaret är i princip strikt, dvs. ansvar kan inträda oberoende av vårdslöshet från skadevållarens sida.

Den som vill framställa ersättningsanspråk eller annat enskilt anspråk på grund av miljöfarlig verksamhet skall väcka talan vid den fastighetsdomstol inom vars område den miljöfarliga verksamheten i huvudsak utövas eller skall utövas (33 och 34 §§ miljöskyddslagen).

Skadeståndslagen

I skadeståndslagen (1972:207) finns allmänna bestämmelser om ersättning för skada. Principen enligt dessa bestämmelser är att ersättningsskyldighet

föreligger endast om skadan har vållats uppsåtligen eller av vårdslöshet. Talan om ersättning förs vid allmän domstol.

Jordabalken

I 3 kap. jordabalken finns bestämmelser om skadeståndsansvar som delvis har samma tillämpningsområde som miljöskyddslagens. Enligt 3 § skall sålunda den som utför grävning eller liknande arbete ersätta skada som uppkommer på angränsande mark till följd av att han eller någon som han har anlitat har underlåtit att vidta erforderlig skyddsåtgärd eller i annat hänseende brustit i omsorg vid arbetets utförande. Skadestånd enligt detta lagrum förutsätter således vårdslöshet. Talan om ersättning förs vid allmän domstol.

Rättegångsbalken

Rätt domstol i tvistemål i allmänhet är enligt 10 kap. 1 § rättegångsbalken (RB) rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Talan i anledning av skadegörande handling får enligt 10 kap. 8 § RB väckas vid rätten i den ort där handlingen företogs eller skadan uppkom. Tvist om skada eller annat intrång på fast egendom får enligt 10 kap. 11 § RB också väckas vid rätten i den ort där fastigheten är belägen.

Tingsrätten är enligt 10 kap. 17 § RB inte behörig att ta upp tvist som skall handläggas av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller som enligt lag eller författning skall omedelbart prövas av skiljemän.

Om lägre rätt tagit upp tvist får frågan om rättens behörighet tas upp av högre rätt om frågan fullföljts eller väckts av part i högre rätt. Högre rätt får också ta upp behörighetsfrågan bl. a. om det gäller tvist som skall tas upp av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol (10 kap. 19 § RB).

Tingsrätt är enligt 1 kap. 3 § RB i tvistemål i allmänhet domför med tre lagfarna domare. Fler än fyra lagfarna domare får inte sitta i rätten.

Fastighetsdomstolar

Enligt 1 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål skall det finnas en fastighetsdomstol i varje län. Regeringen kan dock föreskriva att annat område än län skall utgöra domkrets för fastighetsdomstol eller att flera fastighetsdomstolar skall finnas för samma område. Fastighetsdomstol tar upp mål eller ärende enligt vad som föreskrivs i särskild lag eller annan författning.

Fastighetsdomstol består av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot och två nämndemän. Om särskilda skäl föreligger kan efter ordförandens bestämmande ytterligare en teknisk ledamot ingå i domstolen.

Rättspraxis

Vid sprängningsskador kan såväl miljöskyddslagens och jordabalkens bestämmelser om skadeståndsansvar som oskrivna regler om sådant ansvar aktualiseras. Det har i praxis visat sig svårt att avgöra hur dessa regelkomplex förhåller sig till varandra och vilket av dem som skall tillämpas i enskilda skadefall.

Frågan om rätt forum vid skadeståndstalan rörande fastighetsskador har prövats i flera rättsfall. När skadeståndstalan väcks under påstående att skadan orsakats av miljöfarlig verksamhet skall talan enligt rättsfallet NJA 1973 s. 1 tas upp av *fastighetsdomstol* oavsett om det verkligen är fråga om verksamhet av detta slag; denna senare fråga skall prövas först genom dom i målet. Talan skall dock prövas av *allmän underrätt* om den grundas på farlig verksamhet eller på skadeståndsreglerna i 3 kap. jordabalken. Oklarhet har rått huruvida vid tillämpning av RB:s behörighetsregler fastighetsdomstol är att anse som särskild domstol eller inte. I rättsfallet NJA 1978 s. 113 har fastslagits att fastighetsdomstol i detta sammanhang skall bedömas som särskild domstol. Högre instans har därför att självmant beakta frågan om den lägre instansens behörighet att ta upp målet.

Utredningsdirektiv

Enligt beslut av regeringen i juni 1978 har chefen för justitiedepartementet tillkallat en särskild utredare (miljöskadeutredningen, Ju 1978:08) med uppdrag att utreda frågor om skadestånd vid miljöskador. Enligt direktiven till utredaren (Dir 1978:72) bör denne söka åstadkomma en klarare och mera samlad reglering av de skadeståndsregler som gäller enligt miljöskyddslagen, 3 kap. jordabalken och oskrivna grundsatser på förevarande område.

Enligt direktiven kräver forumfrågan särskilda överväganden och det får ankomma på utredaren att föreslå den lösning han finner lämpligast. I direktiven uttalar departementschefen att det utan tvivel är en fördel om en enhetlig lösning kan uppnås; kommer utredaren emellertid fram till att vissa typer av skada bör prövas av fastighetsdomstol och andra av allmän underrätt, får närmare undersökas om de olägenheter som ger sig till känna när målen fördelas mellan olika typer av domstolar kan avhjälpas genom särskilda regler om förening av mål. Sådana regler kan enligt departementschefen få särskild betydelse i fall då alternativa grunder åberopas för en talan och skilda domstolar enligt huvudregeln är behöriga att pröva dessa grunder. En gemensam handläggning kan, uttalar departementschefen, också tänkas vara praktiskt motiverad, när de olika typer av skador som målen rör har orsakats av samma för omgivningen riskabla verksamhet.

Tidigare riksdagsuttalande

I samband med riksdagens behandling under förra riksmötet av propositionen 1978/79:90 med förslag till ändring i rättshjälpslagen behandlades tre motioner, vari motionärerna aktualiserat olika frågor angående utredningskostnader m. m. i bl. a. mål om miljöskador. Utskottet uttalade därvid beträffande utredningskostnader i mål om miljöskador att regleringen av dessa frågor också efter genomförande av de förestående ändringarna i rättshjälpslagen i vissa hänseenden fick anses mindre tillfredsställande. Bl. a. råder enligt vad utskottet uttalade viss oenhetlighet mellan olika rättsområden, och alltså kommer att kvarstå en risk för obalans mellan parter med olika förutsättningar. En översyn borde därför enligt utskottets mening komma till stånd som också berör lagstiftningen utanför rättshjälpsområdet. Det borde enligt utskottets mening överlåtas åt regeringen att avgöra om översynen borde ske i anslutning till rättegångsutredningens arbete, i anslutning till arbetet inom utredningen om skadestånd vid miljöskador eller i annan ordning. Vad utskottet sålunda anfört gavs genom riksdagens beslut regeringen till känna (JuU 1978/79:30, rskr 268). Regeringen har därefter genom beslut i maj 1979 uppdragit åt miljöskadeutredningen att överväga frågan om utredningskostnader m. m. vid tvist om ersättning för miljöskador.

Utskottet

I detta betänkande behandlas en motion som gäller forumreglerna vid talan om ersättning för skada på fastighet.

Regler om skadestånd på grund av skada på fastigheter finns bl. a. i miljöskyddslagen och i jordabalken. Enligt 30 § i den förstnämnda lagen skall den som orsakar olägenhet genom miljöfarlig verksamhet i princip utge ersättning härifrån. Ersättningsskyldigheten är grundad på s. k. strikt ansvar, dvs. den förutsätter ej uppsåt eller vårdslöshet från den ersättningsskyldiges sida. I 3 kap. 3 § jordabalken regleras skyldigheten att ersätta s. k. immisionsskada som uppkommer på angränsande mark till följd av grävning eller liknande arbete. Skadestånd enligt detta lagrum förutsätter vårdslöshet. Skyldighet att ersätta skada på fast egendom kan också uppkomma enligt de allmänna skadeståndsrättsliga principerna i skadeståndslagen. Dessa principer innebär bl. a. att ersättningsskyldighet föreligger endast om skadan vållats uppsåtligt eller av vårdslöshet.

Talan som grundas på miljöskyddslagen skall prövas av fastighetsdomstol enligt reglerna i lagen om fastighetsdomstol, medan talan som grundas på reglerna i jordabalken eller skadeståndslagen skall prövas av allmän domstol enligt reglerna i rättegångsbalken.

Motionärerna pekar på att reglerna om talan angående skada på fastighet är komplicerade och att de medför risk för rättsförluster och onödiga rättegångs-

kostnader för parterna. Motionärerna hänvisar till ett av högsta domstolen nyligen meddelat beslut i ett mål i vilket det redovisats olika uppfattningar i frågan huruvida talan om ersättning för fastighetsskador skulle väckas vid allmän domstol eller vid fastighetsdomstol.

Frågor om skadestånd vid miljöskador utreds f. n. av miljöskadeutredningen (Ju 1978:08). Utredningen skall enligt sina direktiv söka åstadkomma en klarare och mera samlad reglering av de skadeståndsregler som gäller enligt miljöskyddslagen, 3 kap. jordabalken och oskrivna grundsatser på området. Utredningen skall särskilt utreda forumfrågan. Härvidlag skall utredningen söka nå en enhetlig lösning eller söka på annat sätt avhjälpa olägenheterna vid fördelningen av mål mellan olika typer av domstolar.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att reglerna om rätt domstol vid talan om miljöskador är onödigt komplicerade och att risk föreligger för onödiga rättsförluster för den enskilde. Med hänsyn till att motionsspörsmålet såsom nyss angetts f. n. utreds av miljöskadeutredningen finns emellertid inte nu anledning till något initiativ från riksdagens sida. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1978/79:1193.

Stockholm den 6 november 1979

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Gunilla André (c), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Bonnie Bernström (fp) och Kerstin Ekman (fp).

